

Όσον αφορά τη δομή του τόμου, κοινό πλαίσιο αποτελεί το κύριο θέμα, δηλ. η τέχνη και η εξουσία. Σχετικά με το χρονικό πλαίσιο, ξεχωριστή θέση έχει το πρώτο κεφάλαιο ενώ τα επόμενα τέσσερα συνδυάζονται και χρονικά και θεματικά. Πάντα τα δύο αναπτύσσουν παράλληλα ένα βασικό θέμα, το δεύτερο και το τρίτο τον ρόλο του κρατικού θεάτρου και το τέταρτο και πέμπτο τα ταξιδιωτικά κείμενα και τις θέσεις του Ν. Καζαντζάκη. Ο Καζαντζάκης, που συνόδεψε και το Βασιλικό Θέατρο στη Μεγάλη Βρετανία, είναι ένας συνδετικός κρίκος και των τεσσάρων μελετών.

Με βάση τις λεπτομερείς πληροφορίες και τα έγγραφα της εποχής ο Κ. Δημάδης βοηθάει τον αναγνώστη να προσανατολιστεί στον περίπλοκο κόσμο των πολιτικών στρατηγικών, στόχων και απόψεων.

Η αγγλική έκδοση του βιβλίου παρέχει και στον ξενόγλωσσο αναγνώστη όχι μόνο δυνατότητα ενημέρωσης και βάση για τις δικές του ερευνητικές δραστηριότητες, αλλά και συναρπαστική ανάγνωση που τον προσανατολίζει στα περίπλοκα κοινωνικοπολιτικά και πολιτιστικά συμφραζόμενα των κρίσιμων στιγμών της ελληνικής ιστορίας και τον οδηγεί σε συλλογισμούς για τον ρόλο της τέχνης και την εξαρτησία ή μη του καλλιτέχνη σε κάθε ιστορική εποχή.

Καταραμένα κι ευλογημένα χαρτιά. Σπαράγματα αλληλογραφίας (1960–1966) του Γιάννη Ρίτσου και της Μέλπω Αξιώτη. Επιμέλεια Μαίρη Μικέ. Αθήνα: Άγρα, 2016, 360 σελ. ISBN 978-960-505-180-8.

Κωνσταντίνος Τσίβος

«Ο άνθρωπος είναι μικρός, μεγάλα είναι μόνο τα έργα του», αναφέρει η συγγραφέας Μέλπω Αξιώτη σε μια από τις επιστολές της προς τον Γιάννη Ρίτσο. Την αλληλογραφία του ποιητή της Ρωμιοσύνης με την αν όχι άγνωστη, σίγουρα πάντως παραμελημένη μέχρι πρόσφατα, Μέλπω Αξιώτη φέρνει στην επιφάνεια η Μαίρη Μικέ, καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η κ. Μικέ, εκτός άλλων, αποτελεί τακτική συνεργάτρια των Τμημάτων Νεοελληνικής Φιλολογίας τόσο στο Μπρνο όσο και στην Πράγα και είχαμε την ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά την ίδια και ορισμένα αποσπάσματα από το πλούσιο ερευνητικό της έργο. Τελευταίο της εκδοτικό εγχείρημα το οποίο επιμελήθηκε και προλόγισε η ίδια, αποτελεί η αλληλογραφία του Ρίτσου και της Αξιώτη κατά την περίοδο

1960–1966. Μια εποχή ιδιαίτερα δύσκολη όχι μόνο για τους δύο φίλους – διανοούμενους αλλά συνολικά για την αριστερή διανόηση της Ελλάδας. Όσοι απ’ αυτούς παρέμειναν στην Ελλάδα, όπως ο Ρίτσος, δοκίμασαν όχι μόνο την πίκρα της ήττας, αλλά βρέθηκαν αντιμέτωποι με εξορίες, διώξεις, ταπεινώσεις και διακρίσεις που τους επέβαλαν οι αυταρχικές κυβερνήσεις της καχεκτικής μετεμφυλιακής Ελλάδας, του σκοταδισμού, της εθνικοφροσύνης και του ακροδεξιού παρακράτους. Όσοι πάλι απέδρασαν ή κατέφυγαν στις σοσιαλιστικές χώρες, όπως η Αξιώτη, βρέθηκαν αντιμέτωποι με την πίκρα της αναγκαστικής εξορίας και την αγωνία να παραμείνουν σε επαφή με τα πολιτιστικά δρώμενα και τις εξελίξεις στην πατρίδα.

Αξιώτη και Ρίτσος, γόνοι και οι δυο μεγαλοαστικών οικογενειών που στη δεκαετία του ’30 χτυπήθηκαν από την κρίση ή την «μοίρα», έστρεψαν με λαχτάρα τα βλέμματά τους στην κομμουνιστική ιδεολογία, με αποτέλεσμα να στρατευθούν και οι δύο στις γραμμές του ΚΚΕ. Η Αξιώτη μετά τη λήξη του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου βρέθηκε στο Παρίσι, όπου ήρθε σε επαφή με κορυφαίους διανοούμενους της Αριστεράς, όπως τον Λουίς Αραγκόν, τον Πάμπλο Πικάσο ή τον Πωλ Ελύαρ. Ανέπτυξε πλούσια εκδοτική και διαφωτιστική δραστηριότητα στη γαλλική πρωτεύουσα και αναδείχτηκε σε άτυπη πρέσβη της ανταρτοκρατούμενης «Ελεύθερης Ελλάδας». Η δράση της αποτέλεσε πρόκληση για την επίσημη Αθήνα που απαιτήσε και πέτυχε από την γαλλική κυβέρνηση την απέλασή της. Από το 1950 έως το 1965 η Αξιώτη θα ζήσει στην υπερορία, περνώντας τα περισσότερα χρόνια σε ένα δωματάκι του ξενοδοχείου Johannishof του Ανατολικού Βερολίνου. Ο Ρίτσος μεταπολεμικά βρέθηκε εξόριστος στο κολαστήριο της Μακρονήσου, στη Λήμνο και στον Αη Στράτη. Όταν αποφυλακίστηκε αναγνωρίστηκε ως ο κατ’ εξοχήν εκπρόσωπος της στρατευμένης αριστερής διανόησης. Η αναγνώρισή του εξαπλώθηκε σύντομα και στις χώρες του σοβιετικού στρατοπέδου, όπου είχε τη δυνατότητα να ταξιδεύει συχνά, να παρουσιάζει το έργο του και να συναντιέται με γνωστούς εκπροσώπους της ντόπιας ή της εξόριστης αριστερής διανόησης, όπως π.χ. τον Ναζίμ Χικμέτ.

Από το 1960 Αξιώτη και Ρίτσος εγκαινιάζουν μια τακτική αλληλογραφία με επιστολές, κάρτες και τηλεγραφήματα που καλύπτουν την περίοδο μιας επταετίας. Πρόκειται για 65 συνολικά επιστολές και μηνύματα του Ρίτσου, ενώ από πλευράς Αξιώτη διασώθηκαν 18 επιστολές. Στη σημερινή εποχή της επικοινωνιακής αφθονίας, ίσως κάποιος αναρωτηθεί για το νόημα της έκδοσης μιας αλληλογραφικής σχέσης μεταξύ δύο διανοούμενων. Ένα ξεφύλλισμα του βιβλίου όμως αποζημιώνει με το παραπάνω ακόμη και τον πιο απαιτητικό αναγνώστη. Δεν είναι μόνο οι βαθιά ανθρώπινες στιγμές που ξετυλίγονται μπροστά του αλλά και οι πληροφορίες που αποκτά για την εξέλιξη της μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας. Η Αξιώτη, μετά από τόσα χρόνια στην υπερορία, γράφει στον Ρίτσο ότι έχει ξεχάσει τη γλώσσα. «Μίλα, σ’ ακούω» της δίνει θάρρος εκείνος. Στην αρχή, στις επιστολές τους κυριαρχεί ο διεκπεραιωτικός χαρακτήρας με τους τυπικούς χαρακτηρισμούς. Η Αξιώτη στέλνει στον Ρίτσο το ποίημά

της *Κουτραμπάντο*, το πρώτο ποίημα που γράφει μετά από 20 χρόνια, κι ο φίλος της φροντίζει για την έκδοσή του στο περιοδικό *Καινούρια Εποχή*. Η Αξιώτη επανέρχεται με νέα αιτήματα για αποστολές βιβλίων από την Ελλάδα, ζητά για παράδειγμα να της στείλει τον μελοποιημένο *Επιτάφιο*, ενώ αναθέτει στον Ρίτσο την έκδοση των διηγημάτων του Άντον Τσέχωφ, μεταξύ αυτών και του πρωτοποριακού *Η κυρία με το σκυλάκι*, τα οποία πρώτη η ίδια μεταφράζει στα ελληνικά.

Με το πέρασμα του χρόνου τον τυπικό και διεκπεραιωτικό χαρακτήρα της αλληλογραφίας διαδέχεται ο φιλικός, βαθιά εξομολογητικός και νοσταλγικός τόνος: «Πότε πια θα 'ρθεις να τα πούμε όπως άλλοτε, ώρες κι ώρες – όχι πια τούτο το άχαρο, παγερό χαρτί, που μας στράγγιξε όλη μας τη ζωή και κάποτε μας βλέπει και το βλέπουμε εχθρικά – αυτό το χαρτί το καταραμένο κι ευλογημένο, ο καημός μας κι η μεγάλη παρηγόρια μας, η μοναξιά μας κι η συντροφιά μας. Εδώ φτάνουμε τ' άστρα, κι εσύ δε θα φτάσεις στην πατρίδα;» αναρωτιέται ο Ρίτσος σε μια επιστολή του στην παράφραση της οποίας αποδίδεται και ο τίτλος του παρόντος βιβλίου. Οι δύο φίλοι τελικά, μετά από πολυετή απουσία, κατορθώνουν να ανταμώσουν τον Σεπτέμβριο του 1962 στο Βερολίνο. Λίγες μέρες αργότερα ο Ρίτσος ξαναγράφει στην Αξιώτη από την Πράγα, συγκεκριμένα από την έπαυλη του Ντόμπριτς, όπου βρίσκεται φιλοξενούμενος της *Ένωσης Τσεχοσλοβάκων Συγγραφέων*: «Μέλω μου, μου λείπει η συντροφιά σου, η καμαρούλα σου, το καφεδάκι μας, η κουβέντα μας. Ξεχνιέμαι τα βράδια, και μούρχεται να κοιτάξω απ' το παράθυρό μου, να δω μην έχεις ακόμη φως ή αν κοιμήθηκες».

Στο Βερολίνο ο Ρίτσος είχε τη δυνατότητα να συναντηθεί και με τον άλλο μεγάλο εξόριστο συγγραφέα, τον Δημήτρη Χατζή, καθώς και με άλλους επιφανείς εκπροσώπους της εξόριστης ελληνικής διανόησης. Μέσα από τις άκρως επεξηγηματικές σημειώσεις της επιμελήτριας ξετυλίγεται το νήμα των επαφών και της επικοινωνίας που διατηρούσαν μεταξύ τους οι διανοούμενοι της ελληνικής Αριστεράς, κάτω από τις ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες της ψυχοπολεμικής Ευρώπης. Στον ίδιο τόμο συμπεριλαμβάνονται τρεις συνολικά επιστολές που ο Ρίτσος ταχυδρόμησε από την Πράγα στην Αξιώτη (σελ. 221–227), στις οποίες μεταξύ άλλων την πληροφορεί ότι ξανάρχισε τη δουλειά της μετάφρασης της *Ανθολογίας Ποίησης Τσέχων και Σλοβάκων ποιητών*, η οποία εκδόθηκε λίγο πριν την κήρυξη της χούντας στην Ελλάδα με αποτέλεσμα τα περισσότερα αντίτυπα του βιβλίου να οδηγηθούν στην πυρά. Διασώθηκαν ελάχιστα και πραγματικά αξίζει να αναρωτηθούμε μήπως έφτασε πια το πλήρωμα του χρόνου ώστε αυτή η καταπληκτική μεταφραστική δουλειά του Ρίτσου να γνωρίσει μια νέα έκδοση.

Η Μαίρη Μικέ, με την επιμελημένη έκδοση της αλληλογραφίας Αξιώτη – Ρίτσου, αποκαθιστά ένα μεγάλο τμήμα του διαταραγμένου παζλ της εξόριστης ελληνικής λογοτεχνίας. Πρόπερσι, η ίδια συνέβαλε στην έκδοση στα ελληνικά του μυθιστορημάτων της Μέλπως Αξιώτη *Ρεμπυλίκ* – *Βαστίλλη* σε μετάφραση της Τιτίκας

Δημητρούλια. Πέρυσι, επίσης, κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Κέδρος το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα της Αξιώτη *Η Κάδμω* υπό την επιμέλεια της κ. Μαρίας Καραβούλια, καθηγήτριας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Η συνολική αυτή παρουσίαση του βίου και του έργου της Μέλπωσ Αξιώτη, σε συνδυασμό με τα βιβλία της κ. Βενετίας Αποστολίδου για τον Δημήτρη Χατζή και τη λογοτεχνία των πολιτικών προσφύγων, συμπληρώνει, χωρίς να ολοκληρώνει ακόμη, το κεφάλαιο της εξόριστης ελληνικής λογοτεχνίας. Οι εκδόσεις αυτές αποτελούν σημαντικό βοήθημα και έναυσμα έτσι ώστε τα *Τμήματα Νεοελληνικής Φιλολογίας* στο Μπρνο και στην Πράγα να συμβάλουν πιο ενεργά σ' αυτή την κατεύθυνση με έρευνα και δημοσιεύσεις σε συνεργασία με τα αντίστοιχα ελληνικά πανεπιστημιακά τμήματα.

Milan Konečný: Česko-novořecký slovník. Praha: Klub přátel Řecka, 2015, 635 str. ISBN 978-80-260-6357-5.

Martin Surovčák

Minulé číslo tohoto časopisu přineslo krátkou zprávu o zásadním počínu v oblasti česko-řecké lexikografie. Veřejnosti se vůbec poprvé dostal do rukou česko-novořecký slovník většího rozsahu, který si vědomě klade za cíl vyplnit dlouholetou mezeru v odborné literatuře. Pro zajímavost uvedme, že i první obsáhlejší novořecko-český slovník Theodora Nedělky (1982, 2. přepracované vydání vyšlo v roce 2002) vznikl poměrně pozdě s ohledem na společenskou situaci v tehdejším Československu. Poptávka po takovém slovníku existovala tehdy již po téměř dvě generace, a to nejen ze strany řecké komunity, která se zde na přelomu 40. a 50. let usadila.

Při překladu z češtiny do novořečtiny byli překladatelé, studenti a všichni ostatní zájemci o novořečtinu až dosud odkázáni prakticky jen na *Novořecko-český a česko-novořecký praktický slovník* (2006 a 2014), který vznikl jako přepracované a rozšířené vydání staršího oboustranného Papadopulosova kapesního slovníku z roku 1993. Protože však svým rozsahem a záběrem stěží mohl pokrýt potřeby profesionálních uživatelů jazyka, začal kolektiv pod vedením Růženy Dostálové zpracovávat česko-novořeckou část Nedělkova slovníku. Její příprava však uvázla z různých důvodů na mrtvém bodu a zatím nic nenasvědčuje tomu, že by práce spěla ke zdárnému konci. V kontextu situace, kdy dnes na českém trhu vycházejí